

MOST - PUNTE - HÍD

Szlovén összeállításunk elé

Déli szomszédaink közül talán a szlovének estek ki legjobban látószögünkéből, egészen a legutóbbi időkig. Magyarország határai közül a szlovén–magyar határszakasz a legrövidebb, velük volt a legkevesebb konfliktusunk is a történelem folyamán, de (a két országban élő nemzetiségeket leszámítva) pozitív kapcsolatokról is alig beszélhetünk. Nem mondhatnánk, hogy a szlovén kulturális életben bármilyen szerephez jutott volna a magyar kultúra, Magyarországon pedig még az értelmiség egy része sem volt sokáig tisztában a Szlavónia és Szlovénia közötti különbséggel. Irodalmaink között érdekes módon mégis létezett némi kapcsolat, ennek szlovén részét dolgozta föl Lukács István a magyar irodalom szlovén recepciójáról szóló dolgozatában.

Összeállításunk megjelenése idején a szlovének már több mint egy éve saját átlamban élnek, amely pillanatnyilag a volt Jugoszlávia területének, de talán egész Közép-Európának is a boldogabb vidékeihez tartozik. Az elmúlt évtizedekben a szlovének is többé-kevésbé felfüggesztett, saját történelmükhöz és az egész európai időszámításhoz képest fiktív időben éltek, e „felfüggesztés” azonban mintha itt lett volna a legszelidebb; mindenestre nem gátolta a tudatos kulturális építkezést, amely végső soron a függetlenség szélsőségektől, nemzeti paranóitól és kirekesztősdítől mentes kivívásához vezetett. Mindehhez természetesen hozzájárult a viszonylag szerencsés történeti-geopolitikai helyzet, a Nyugat közelsége, aminek köszönhetően a szlovének tudatát a többi közép-európai népnél kevésbé terheli a „hegeli csipés” és a messianisztikus fantazmagóriák öröksége.

Az új szlovén öntudat fokozatos kialakulását követi nyomon a felvilágosodástól napjainkig Janko Prunk szlovén történész, igazolva azt az egyre nyilvánvalóbbá váló tézist, hogy egy nemzetalatti stádiumból csak a nemzeti autonómián keresztül vezethet az út valamiféle nemzetfölötti összefogás felé. Alenka Puhar esszéje rendkívül érdekfeszítő, „pszichoanalitikus” módszerrel közelíti meg ugyanezt a kérdést, a sajátos sztereotípiák és mitológiák oldaláról. A szlovének saját sztereotípiáiról ír Anton Trstenjak. A fenti esszék természetesen a szlovén álláspontot tükrözik, de célunk nem is lehetett más, mint ennek megismertetése az olvasóval.

A legnagyobb teret az irodalomnak szántuk. Talán kissé túlsúlyban vannak a versek, amin nincs mit csodálkozni, ha figyelembe vesszük, hogy a szlovén irodalom, s különösen a költészet, sajátos mitológia-szurrogátumként funkcionált a szlovén történelemben. A lírai költészet a szlovén irodalom legtermékenyebb, legfejlettebb ága, mivel „a nyelv legmagasabb rendű megvalósulása vált a szlovén nemzeti elv legközvetlenebb, legmegbízhatóbb és legautentikusabb kifejezőjévé” – írja Andrej Inkret a közelmúltban a Jelenkor Kiadónál megjelent szlovén esszékötetben.

Minden válogatás szükségszerűen önkényes. A teljességre való törekvés eleve lehetetlen, másrészt azonban, bár tisztában vagyunk e vállalkozás kockázatos voltával, szeretnénk volna a lehető legtöbb színt megmutatni, különösen a kortárs szlovén iroda-

lomból. A régebbi irodalmat három szerző képviseli: Ivan Cankar, Srečko Kosovel és Slavko Grum, mindhárman azonban a mai napig élnek, hatnak a szlovén irodalomban. Számunkra külön érdekesség Slavko Grum prózája, akiben nem nehéz felfedeznünk Csáth Géza, Kosztolányi, Rilke rokonát.

A szerzők egy részével már találkozhatott a magyar olvasó. Edvard Kocbek, a „szlovén Pilinszky” versei és novellái, Lojze Kovačič és Drago Jančar írásai megjelentek kötetben és folyóiratokban is, úgyszintén Dane Zajc, Tomaž Šalamun, Milan Jesih és Milan Dekleva költészetének egy-egy darabja.

A közelmúlt szlovén költészetének két legjelentősebb eseménye Milan Jesih szonettjeinek megjelenése és Aleš Debeljak fellépése. Jesih költői szótára elsősorban szlovén klasszikusok, főleg Prešeren szövegeiből áll, amit a magyar fordításban lehetetlen megőrizni, nyilvánvaló azonban e költészet palimpszeszt jellege, ami külön érdekességet kölcsönöz e nyaktörő vállalkozásnak. Aleš Debeljak Tomaž Šalamun mellett az egyetlen szlovén költő, akinek számos kötete jelent meg külföldön, s ezt több nemzetközi elismerés is honorálta.

A karinthiai szlovén irodalomnak külön összeállítást kellene szentelni, ezúttal csak a fiatal Fabjan Hafner versei üzennek onnan.

Végül szólnunk kell a „fiatal szlovén próza” néven emlegetett prózáiról (Blatnik, Bratož, Kleč, Virk), akiket minden különbözőségük ellenére nemcsak nemzedéki szálak fűznek egymáshoz, hanem bizonyos metafizikán túli, „posztmodern” irodalomszemlélet is. Feltehetően ezért is válhat az ő nemzedékükben a szlovén próza egyenrangúvá a költészettel.

Reiman Judit

JANKO PRUNK

Az új szlovén öntudat

Az utóbbi néhány év valamennyi eseménye és a szlovénok politikai magatartása azt mutatják, hogy a szlovénok új öntudatra ébredtek. Ez érzékelhető a szlovén politikusok körében, és különösen szembeűnő a kultúra területén, de bizonyos mértékig a lakosság széles rétegeinél is megfigyelhető. Kétségtől ebből az öntudatból eredeztethető az utóbbi idők valamennyi szlovén politikai döntése, és ebből született a szlovén állami önállósulás eszméje is. Honnan került elő hirtelen ez az öntudat? Vajon valóban váratlanul keletkezett-e? Hol vannak a gyökerei, milyen fázisokon, milyen akadályokon keresztül kellett keresztülhatolnia? Hol találjuk meg annak a ma uralkodóvá vált tudatosságának a kezdeteit, amelyet új szlovén öntudatnak nevezünk?

A szlovén nemzet legújabb fejlődési szakasza a 18. század második felében kezdődik a nemzeti újjászületés nagy eseményével, amelyben értelmiségi, a szlovén protestánsok kulturális eredményeire támaszkodva elhatározta, hogy a korabeli szlovén nyelvet – az egyszerű nép, a parasztok, a városi alsóbb rétegek nyelvét – úgy kiműveli, hogy az alkalmas legyen a kultúra és a civilizáció közvetítésére.

A felvilágosodás szlovén képviselői mintegy bő negyedszázad alatt számos rendkívül szükséges és fontos könyvet írtak szlovén nyelven: nyelvtant, világi költemények gyűjteményét, az első tudományos történelemkönyvet és a Szentírás új fordítását.